

Смоляна Н.В.,

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

**Техніка безпеки – складова охорони праці учнів закладів
профтехосвіти України (60-і роки ХХ ст.)**

Техніка безпеки (ТБ) у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) – складова охорони праці, система організаційних, гігієнічних, санітарно-технічних заходів і засобів, організаційно-технічних умов навчально-виробничого середовища, що забезпечують безпеку праці учнів, охорону їхнього здоров'я у процесі виробничого навчання у навчальних майстернях, лабораторіях, на полігонах, у навчальних господарствах, на підприємствах. Техніка безпеки передбачає дотримання правил і норм охорони праці, санітарії і гігієни при створенні або доборі навчально-матеріальної бази виробничого навчання (ВН), організацію безпечних умов навчально-виробничої праці учнів, систематичний контроль за виконанням правил безпеки у процесі виробничого навчання [2, с. 238].

Для з'ясування сутності поєднання професійного навчання з виробничою працею особливе значення має вивчення учнями закладів профтехосвіти в процесі теоретичного і ВН правил безпеки праці, пожежної та електробезпеки, виробничої санітарії і гігієни. Вищезазначене покликане забезпечувати формування високого рівня *знань* учнів щодо правил і норм з ТБ, *вмінь* і *навичок* безпечної виробничої праці, виконання прийомів виробничої праці. Зокрема, інструктування учнів з безпеки праці, правил виробничої санітарії і гігієни є обов'язковими складовими кожного вступного інструктажу, інструктування учнів у процесі виконання навчально-виробничих робіт під час виробничого навчання [2, с. 238].

Здійснений нами аналіз навчальних програм виробничого навчання дає підстави для висновку, що впродовж 60-х років минулого століття для опанування учнями техніки безпеки, гігієни праці та виробничої санітарії планувалася окрема тема (4-6 академічних годин) [3]. На думку науковців

досліджуваного періоду, такої кількості годин було недостатньо для формування навичок безпечної виробничої праці й більш доцільно було б виділити цю тему як окремий навчальний курс (обсяг – 26-30 годин із урахуванням теоретичних і практичних занять й іспитів) [1, с. 20].

Учні, які виконували виробничі роботи підвищеної небезпечності, здавали іспити з безпеки праці, що уможливило спеціальний допуск на виконання відповідних робіт. Так, учні ПТНЗ гірничого профілю Донецької обл., виробниче навчання яких планувалося на шахті, у навчальному комбінаті упродовж 10 днів насамперед вивчали **80-годинну програму з техніки безпеки**. Після цього вони склали іспити та отримували посвідчення суворої звітності, що надавало їм право у супроводі майстра виробничого навчання приступати до роботи в шахті [4, арк. 52].

Зауважимо, що майстри виробничого навчання (МВН) несли особисту відповідальність: за стан ТБ і виробничої санітарії у ПТНЗ, організацію робочих місць учнів і дотримання учнями безпечних умов виконання навчально-виробничих робіт. Водночас на МВН покладалося обов'язкове проведення інструктажів з ТБ з внесенням відповідних записів до журналу, контроль за виконанням учнями вимог правил ТБ, експлуатації енергоустановок, транспортних і вантажопідійомних засобів, збереження і застосування сильнодіючих отруйних речовин тощо. Так, перед початком виробничої практики, вивченням кожного нового розділу теми, виконання нового виду робіт й окремих вправ учнів обов'язково ознайолювали з правилами техніки безпеки у цехах, на ділянках, безпосередньо на робочих місцях. При цьому особлива увага зверталася на вивчення конкретних вимог безпечного виконання робіт, які їм передбачалося виконувати. Проведення МВН на високому методичному рівні зазначених вище інструктувань сприяло формуванню навичок безпечного виконання навчально-виробничих робіт, підвищенню продуктивності праці та якості виготовлених виробів.

На початку 60-х років поширеними формами **перевірки санітарного стану** майстерень майстрами виробничого навчання у закладах

профтехосвіти стали: *щоденний контроль майстерень* (результати таких перевірок враховувалися при підведенні підсумків між групами щомісяця) [4; 1], а також *організація виставок, куточків безпеки праці та протипожежних заходів* з експозицією, що систематично оновлювалася.

Позитивної оцінки заслуговує те, що значна увага при створенні навчально-матеріальної бази приділялася **організації безпечних умов виробничої праці** у майстернях, колгоспах, на виробництві, будівництві тощо. Так, у 1963-1964 н. р. у механічній майстерні міського ПТУ №3 Донецької обл. було змонтовано кнопковий пульт управління, який давав можливість майстру виробничого навчання у випадку небезпеки учнів під час виробничої праці миттєво вимкнути всі працюючі верстати [4, арк. 31].

Вивчення архівних джерел дозволяє стверджувати, що у 60-х роках ХХ століття значна увага приділялася **контролю** за дотриманням у закладах профтехосвіти України правил ТБ і виробничої санітарії, загальноприйнятим у промисловості, сільському господарстві тощо відповідно до чинних на той час нормативно-правових документів [4, арк. 50]. Зокрема створювалися комісії з перевірки і прийому готовності училищ до нового навчального року, на педагогічних радах заслуховувалися доповіді про стан ТБ, інструктування учнів тощо. До складу таких комісій входили представники міжобласного управління ПТО, базових підприємств, санітарної інспекції і протипожежного нагляду, охорони здоров'я [4, арк. 50; 3, арк. 3, 4, 5].

Незважаючи на численні перевірки, упровадження профілактичних та інших заходів у закладах профтехосвіти досліджуваного періоду, рівень нещасних випадків, травмування під час виконання навчально-виробничих робіт і виробничої практики залишався високим. Наприклад, керуючись Наказом Головного управління ПТО УРСР «Про заходи з попередження нещасних випадків» від 20.05.1963 р. у закладах профтехосвіти Донецької обл., було проведено ряд інспекторських перевірок, результати яких виявили значні порушення учнями правил техніки безпеки [4, арк. 50]. Водночас у 1969 р. Комітетом народного контролю СРСР спільно з ЦК профспілок,

працівників системи ПТО, охорони здоров'я у ході перевірок ПТНЗ України було виявлено відсутність належних навчально-виробничих умов [3, арк. 3].

Отже, недостатня кількість навчальних годин на вивчення правил техніки безпеки, гігієни праці й виробничої санітарії, високі показники нещасних випадків у процесі професійного навчання, відсутність належних навчально-виробничих умов спонукали державні органи управління до створення нормативної бази з належного контролю за вивченням правил техніки безпеки під час професійного навчання й виробничої праці, а інженерно-педагогічних працівників – до подальших пошуків нових форм і методів з вивчення, пропаганди правил техніки безпеки.

Результати нашого наукового пошуку дають підстави стверджувати, що впродовж 60-х рр. ХХ ст. державними органами управління, інженерно-педагогічними працівниками, робітниками базових підприємств, представниками санітарної інспекції і протипожежного нагляду значна увага приділялася контролю за дотриманням правил техніки безпеки – важливої умови забезпечення продуктивності праці учнів у контексті створення сприятливих умов для навчально-виробничого процесу. Упровадження заходів з ТБ було однією з умов досягнення безпечних і, водночас, високих показників виробничої праці, підвищення якості виготовленої продукції. Вони також сприяли формуванню в учнів свідомого, відповідального ставлення до праці та її результатів, питань особистої і колективної безпеки.

Література

1. Ривилис А. Учащимся – хорошие знания по гигиене труда // Профессионально-техническое образование. – 1962. – №11. – С. 20.
2. Энциклопедия профессионального образования. В 3 т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М. : АПО, 1999. – Т. 3 (Р-Я). – 488 с.
3. Докладные записки (1969 г.). – ДАРФ, ф. 9507, спр. 835, арк. 1-33.
4. Справки о проверке учебных заведениях ПТО за 1963-64 уч. год. – ЦДАВОУ, ф. 4609, оп. 1, спр. 659, арк. 1-53.